

HAGYOMÁNYOS TUDÁS A NEMZETKÖZI JOGBAN

ELLA SCHÖNLEBEN

Az MTA-ELTE Jegtörténeti Kutatócsoport (ELKH) blogja

A SZERZŐ:

ELLA SCHÖNLEBEN

A RUHR-UNIVERSITÄT BOCHUM
JOGI KARÁNAK TUDOMÁNYOS
SEGÉDMUNKATÁRSA

ELLA.SCHOENLEBEN@RUB.DE

2022. január 24.

A Szellemi Tulajdon Világszervezetének (WIPO) meghatározása szerint „a hagyományos tudás olyan tudás, know-how, készségek és gyakorlatok, amelyeket egy közösségen belül generációról generációra fejlesztettek ki, tartanak fenn és adnak tovább, és amelyek gyakran a közösség kulturális vagy szellemi identitásának részét képezik”.¹ A hagyományos tudás nemcsak legendákat, dalokat és rituálékat foglal magában, hanem gyógyítási gyakorlatokat, vadászati vagy mezőgazdasági módszereket is.² Két körülmény veszélyezteteti különösen a hagyományos tudás megőrzését: egyrészt egyre több olyan növény- és állatfaj kerül veszélybe, amelyektől az őslakos népek – a hagyományos tudás fő birtokosai – függnek. Másrészt a gyógyszeripari vállalatok anélkül használják fel a hagyományos tudást (pl. a Hoodia növény eredeti hatását), hogy tényleges birtokosait ezért kompenzálnák.

A jogi probléma már a hagyományos tudás meghatározásából adódik. Felmerül a kérdés, miként lehet megvédeni egy ne-

hezen megragadható és szóban továbbadott jogi oltalom alatt álló eszközt a harmadik felek visszaéléseitől és kizsákmányolásától. Vitatott továbbá, hogy mely személyek vagy csoportok tekinthetők a hagyományos tudás jogi tulajdonosainak. Ezeket a kérdéseket a mai napig nem sikerült egyértelműen tisztázni, bár az elmúlt évtizedekben számos kísérlet történt a hagyományos tudás nemzetközi jogi védelmének kiépítésére.

Korai fejlemények a környezetvédelmi jogban

A hagyományos tudás oltamát elsőként a környezethasználati szabályokban, azaz olyan környezetvédelmi jogi egyezményekben találhatjuk, amelyek értelmében egy adott erőforrást a tagállamok nem vagy csak korlátozottan használhatnak.³ A környezethasználati szabályok alól találunk kivételeket, ide sorolhatjuk az 1893-ban a csendes-óceáni fokaállományok védelme érdekében hozott választottbírói döntést,⁴ valamint az 1931-es bálnavadászat szabályozásáról szóló megállapodásban

foglaltakat. A kivételek előfeltevéte általában az volt, hogy hagyományos vadászati módszereket alkalmazzanak.

A nemzetközi környezetvédelmi jogban a hagyományos tudást illetően az 1990-es évek hozták a legnagyobb fejlődést. Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Riói Konferenciáján (1992) első alkalommal hangsúlyozták az őslakos népek és a helyi közösségek különleges szerepét a jogterületet illetően. Ennek következtében fogadták el a Biológiai Sokféleség Egyezményt (CBD), amelynek 8. cikkének j) pontja az első olyan szerződés, amely közvetlen hivatkozást tartalmaz a hagyományos tudásra. Sokkal konkrétabb kötelezettségek találhatók a Biológiai Sokféleség Egyezményhez csatolt, a genetikai erőforrásokhoz való hozzáférésről és a hasznosításukból származó hasznok igazságos és méltányos megosztásáról szóló, 2010. október 29-i Nagojai Jegyzőkönyvben (Nagojai Jegyzőkönyv). E Jegyzőkönyv szabályozza a genetikai erőforrásokhoz való hozzáférést („access”) és a hasznosításukból származó előnyök igazságos és méltányos megosztását („benefit-sharing”), és többször hivatkozik a hagyományos tudásra.

Az őshonos népek jogai és kulturális jogok

A nemzetközi környezetvédelmi jogon kívül a hagyományos tudás szoros kapcsolatban áll az emberi jogok nemzetközi védelmével is. A hangsúly itt a hagyományos tudásra, mint az őslakos és helyi közösségek kulturális és spirituális identitásának részére helyeződik.⁵

Az általános nemzetközi emberi jogi egyezményekben található hivatkozási pontok a hagyományos tudás védelmére, ide sorolhatjuk a Polgári és

hagyományos tudással és népművészettel foglalkozó” kormányközi bizottságot (IGC). Azóta az IGC olyan eszközök kifejlesztésén dolgozik, amelyek átfogó védelmet biztosítanak a hagyományos tudással való visszaéléssel és a jogellenes felhasználással szemben. A fő célt 2009 óta a hagyományos tudás és a kulturális kifejezésformák védelméről szóló szerződés szövegének elkészítése jelenti.¹⁰ A végleges szövegnek legkésőbb 2011-re

jurisdiction of United States in the Bering's sea and the preservation of fur seals, 15 August 1893, UNRIAA, Volume XXVIII, 263-276. p.

⁵ Haugen, H.M.: Traditional Knowledge and Human Rights, *The Journal of World Intellectual Property*, September 2005, 663 és 665. p.

⁶ ENSZ Közgyűlés: ICCPR, ICESCR, Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights, A/RES/2200(XXI)[A].

⁷ Von Hahn, Anja: Traditionelles Wissen indigener und lokaler Gemeinschaften zwischen geistigem Eigentum und der „public domain“, Springer, Berlin Heidelberg, 2004. 67. p.

⁸ Von Hahn, 2004. 170. p.

⁹ Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, 15. April 1994, Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization, Annex 1C, UNTS. Bd. 1869, 299. p. Art. 27 (1); Convention on the Grant of European Patents (European Patent Convention), 5. Oktober 1972, UNTS Bd. 1056, 199. p., Art. 52 (1); Patent Cooperation Treaty, 19. Juni 1970, UNTS, 1160, 231. p., Art. 33 (1).

¹⁰ WIPO, Matters Concerning the Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore, WO/GA/38.

Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában (ICCPR) és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában (ICESCR) megfogalmazott kulturális életben való részvételhez való jogot.⁶

Konkrétabb a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO)

169. sz. egyezménye a független országokban élő bennszülött és törzsi népekről. Ez az egyezmény kifejezetten elismeri a bennszülött népek azon célkitűzését, hogy saját intézményeik, sajátos életmódjuk és gazdasági fejlődésük felett ellenőrzést gyakoroljanak. Ez új fejlemény, mivel addig azt feltételezték, hogy a bennszülött közösségek nem képesek saját ügyeik önálló intézésére.⁷ Bár az egyezmény nem tesz kifejezett említést a hagyományos tudásról, a bennszülöttek hagyományos életmódjára való utalása miatt mégis döntő jelentőségű. 2007-ben fogadták el az ENSZ Nyilatkozatát az őslakos népek jogairól, amely kifejezetten elismeri a kulturális és szellemi tulajdonjogokat, beleértve a hagyományos tudást is. Az ENSZ Közgyűlés határozatai azonban általában csak ajánlás jellegűek, és nem

bírnak közvetlen jogi kötőerővel az aláíró államokra nézve.

Összeegyeztethetőség a szellemi tulajdonjoggal

A hagyományos tudás részben hasonlít a szellemi tulajdonhoz.

A hagyományos tudásra vonatkozó rendelkezés bevezetéséről először az irodalmi és művészeti művek védelméről szóló Berni Egyezmény 1967-es felülvizsgálatának keretében tárgyaltak. A hagyományos tudás alapvetően már csak azért sem egyeztethető össze a szellemi tulajdonnal, mert a legtöbb jogi eszköz megköveteli, hogy a mű feltalálója vagy szerzője egyértelműen azonosítható legyen.⁸ A szabadalmi jog emellett megköveteli a találmány „újdonosságát”.⁹

Jelenlegi fejlemények: egy sui generis rendszer létrehozása

Új fejlemény figyelhető meg a tekintetben, hogy a WIPO

1998 óta egy nemzetközi szerződés formájában működő sui generis rendszer kialakításán dolgozik a hagyományos tudás védelmére. 2000-ben a WIPO úgy döntött, hogy létrehozza a „Szellemi tulajdonjoggal, genetikai erőforrásokkal,

kellett volna elkészülnie, erre azonban nem került sor. Azóta az IGC mandátumát - változatlan célkitűzésekkel - évente megújítják, és a szerződéstervezet tovább fejlődik. Azonban a több mint 20 éves munka ellenére sem sikerült még máig egy konszenzusképes tervezetet létrehozni, így a dokumentum jogilag továbbra sem rendelkezik semmiféle kötőerővel.

(A bejegyzést szövegét német nyelvről magyarra fordította: Dr. Beke-Martos Judit)

Hivatkozások:

¹ WIPO, Traditional Knowledge, www.wipo.int/tk/en/tk/ (2022.01.20).

² Oguamanam, Chidi: International Law and Indigenous Knowledge: Intellectual Property, Plant Biodiversity and Traditional Medicine, University of Toronto Press, Toronto, 2006. 146. p.

³ Sands, Philippe et. al. (szerk.): Principles of International Environmental Law, 4th Ed., Cambridge University Press, Cambridge, 2018. 415-419. p.

⁴ Award between the United States and the United Kingdom relating to the rights of

Képek elérhetősége:

1. oldal: Dr. Alexey Yakovlev: Hoodia gordonii (Apocynaceae: Asclepiadiideae) https://wunderstock.com/de/photo/hoodia-gordonii-apocynaceae-asclepiadiideae_4087585686 Letöltés: 2022. I. 22.

2. oldal: Brodie Visser: Fischerboot https://wunderstock.com/de/photo/fischerboot_00iPjFjTBCKr Letöltés: 2022. I. 22.